

Onderwijsraad over professionaliteit

De Onderwijsraad heeft onlangs de verkenning *Leraar Zijn* gepubliceerd.¹ Het gaat over de persoonlijke professionaliteit van leraren binnen de professionele ruimte die hun gegeven is. Het rapport is een vervolg op *Geregelde Ruimte* (2012): de bewegingsruimte waarop scholen als professionele organisaties aanspraak mogen maken om hun missie te vervullen.² De centrale boodschap is dat iedere leraar zelfbewust zijn of haar eigen definitie van professionaliteit moet ontwikkelen (p.34-37). Waar sta ik voor? Wat zie ik als mijn persoonlijke missie? Wie wil ik zijn, wat is mijn persoonlijke identiteit als leraar? Door welke doelen en waarden wil ik me vooral laten leiden in mijn professionele handelen? Daarbij behoren leraren echter rekening te houden met de kaders waarbinnen ze beroepshalve functioneren: de wettelijke regels, de doelen en waarden van hun school en van hun team, en de afspraken die daarbinnen gemaakt zijn. Maar anderzijds kunnen ze, vanuit hun persoonlijke definitie van professionaliteit, ook de dialoog aangaan om de doelen, waarden en keuzes van hun school en van hun collega's ter discussie stellen. De boodschap is dat iedere onderwijsprofessional voor de uitdaging staat de eigen professionele ruimte op een verantwoordelijke manier in te vullen en dat hij of zij daartoe ook zelfstandig oordeelsvermogen en praktische wijsheid moet ontwikkelen om professionele keuzes te maken.

Wat opvalt is dat de auteurs van dit verhaal een zeer individualistische benadering van professionaliteit kiezen: de professional staat er alleen voor en moet in principe opereren binnen de kaders die door de school en door het team gesteld zijn. Men kan stellen dat deze benadering van realisme getuigt, maar anderzijds wordt hiermee al te gemakkelijk vergoelijkt dat gestelde kaders lang niet altijd professioneel verantwoord zijn. De auteurs gaan voorbij aan een cruciaal kenmerk van professionaliteit: dat professionele beroepsbeoefenaars (zoals artsen en advocaten) niet in strijd met de gedeelde normen en waarden van hun professionele beroepsgroep mogen handelen en dat ze zich daarom het recht voorbehouden zich aan onprofessionele kaders die door hun werkgever of door de overheid gesteld zijn, te onttrekken.

In het rapport van de Onderwijsraad wordt geen enkele aandacht besteed aan de ontwikkeling van een beroepsethiek die gedragen en uitgedragen wordt door de *beroepsgroep* (zie rij 2 van onderstaande tabel). Evenmin worden de rechten van leerlingen en ouders gememoreerd die in *wetten en verdragen* zijn vastgelegd (inbegrepen in rij 1 van de tabel) en die volgens gangbare beroepscodes gerespecteerd moeten worden. Aldus elimineren de auteurs een kernelement, *professionele weerbaarheid*, uit het profiel van de onderwijsprofessional. Ik denk dan aan een weerbare professional die het belang van zijn of haar leerlingen voorop stelt en die voor hen durft op te komen in weerwil van de eigen bedrijfsbelangen van de school of de macro-economische belangen die door de overheid verdedigd worden.

In de overwegingen/aanbevelingen van het rapport wordt de *beroepsgroep* dus niet aangespoord om, binnen het verband van de Onderwijscoöperatie en de landelijke beroepsverenigingen, gedeelde beroeps-ethische uitgangspunten te ontwikkelen waaraan onderwijsprofessionals houvast kunnen vinden bij het opbouwen van hun persoonlijke professionaliteit. Evenmin worden de *lerarenopleidingen* (op rij 3 van onderstaande tabel) aangespoord om hun studenten te bewerktuigen op het gebied van onderwijsethiek en onderwijsrecht. Weliswaar wil de Onderwijsraad dat aanstaande en aankomende leraren praktische wijsheid ontwikkelen door, binnen lerarenopleidingen, inductieprogramma's en andere professionaliseringsactiviteiten, op praktijksituaties en dilemma's te reflecteren (p.41), maar *inhoudelijke* kennis van het onderwijsrecht en van gangbare richtlijnen uit de onderwijsethiek wordt niet tot de kennisbasis gerekend die aan hen moet worden overgedragen.³

Het lijkt erop alsof de Onderwijsraad de macht van de scholen en hun besturen coûte que coûte wil beschermen. In *Geregelde Ruimte* trachtte men hen te beschermen tegen te grote overheidsinvloed, en in *Leraar Zijn* wordt een dam opgeworpen tegen te grote invloed van de rank-and-file onderwijsprofessionals en van hun landelijke beroepsorganisaties.

Wes Holleman
ethische kroniek 24-3-2013
<http://www.onderwijsethiek.nl>

>>> Tabel I: Het sociale krachtenveld ... >>>

¹ <http://www.onderwijsraad.nl/publicaties/2013/leraar-zijn/item5072> (2013)

² <http://www.onderwijsraad.nl/upload/publicaties/654/documenten/advies-geregelde-ruimte-site.pdf> (2012, p.42-8)

³ Vergelijk ook: <http://www.onderwijsethiek.nl/ethische-kroniek/herijking-bekwaamheidseisen-leraren> (11/11/2011); http://www.bekwaamheidsdossier.nl/cms/bijlagen/OC_WTK_doc_Herijking_120426.pdf (voorstel 2012)

Tabel I: Het sociale krachtenveld waarin leraren functioneren

Eisen en verwachtingen gesteld door:	Eisen en verwachtingen gesteld jegens:				
	A. Professionele beroepsgroep	B. Dienstverleners als leden van de professionele beroepsgroep	C. Werknemers van scholen als professionele organisaties	D. Werknemers van scholen als dienstverlenende bedrijven	E. Beroepsbeoefenaren als mens
1. Overheid en samenleving	<i>In hoeverre willen we de zelfregulering van professionele beroepsgroepen bevorderen om de kwaliteit der beroepsuitoefening te beheersen?</i>		<i>welke bekwaamheidseisen stellen we aan leraren en welke eisen stellen we aan hun functioneren (en aan het functioneren van de scholen)?</i>		
2. Beroepsgroep	<i>welke kwaliteits-eisen en ethische richtlijnen stellen we jegens onze leden?</i>	<i>wat zijn onze verantwoordelijkheden als leden van de professionele beroepsgroep?</i>	<i>wat zijn onze verantwoordelijkheden als leden van professionele organisaties?</i>	<i>wat zijn onze rechten en plichten als werknemers en vakbondsleden; en in hoeverre worden wij beschermd in ons recht op een menswaardig bestaan?</i>	
3. Lerarenopleiders		<i>welke diploma-eisen stellen we aan onze studenten en welke vormingsdoelen willen we jegens deze aanstaande professionals en aanstaande werknemers bereiken?</i>			
4. Onderwijsinstelling			<i>wat verwachten wij van de leden van onze professionele organisatie?</i>	<i>wat verwachten wij van onze werknemers en stagiairs?</i>	
5. Collega's binnen de onderwijsinstelling		<i>wat zijn onze verantwoordelijkheden als leden van een professionele beroepsgroep en van een professionele organisatie?</i>		<i>wat verwachten we van onze collega's?</i>	
6. Afnemers van gediplomeerden			<i>wat verwachten wij als vervolgoopleidingen (resp. werkgevers) van de school en van de leraren?</i>		
7. Afnemers van diensten			<i>wat verwachten wij als leerlingen (resp. ouders) van de school en van de leraren?</i>		
8.1 Ik leraar: als lid van collectiva		<i>in hoeverre wil ik me laten leiden door de eisen en richtlijnen van mijn professionele beroepsgroep?</i>	<i>in hoeverre wil ik de rechten van leerlingen en ouders respecteren; en in hoeverre wil ik me laten leiden door de eisen en verwachtingen van de collectiva 1, 3, 4, 5, 6 en 7?</i>		
8.2 Ik leraar: als persoon		<i>welke invulling wil ik zelf aan mijn professionaliteit geven?</i>	<i>door welke persoonlijke taakopvattingen en welke persoonlijke waardenhiërarchie wil ik me laten leiden?</i>	<i>hoe wil ik mijn beroepsuitoefening positioneren binnen mijn persoonlijke leven?</i>	